

לרפא את לב המאפליה

יוֹבִיק, או "התנועה להונגריה טובה יותר", היא מפלגה הונגרית לאומנית קיצונית, שתוארה כפשיסטית, ניאו נאצית, גזענית ואנטישמית. היא מאשימה את היהודים שהם חלק מ"קנוניה של אינטרסים כלכליים מערביים" המנסה לשלוט בעולם: העלילה שכבר עשתה לה כנפיים ב"פרוטוקולים של זקני ציון", הזיוף שפוברק בשלוחת המשטרה החשאית של הצאר הרוסי בפריז בשלהי המאה ה-19 ושנחשף ככזה בעיתון 'טיימס' ב-1921. בין היתר ביקשה המפלגה רשימה של כל עובדי המדינה היהודים בהונגריה. בבחירות לפרלמנט ההונגרי באפריל האחרון היא קיבלה יותר מ-20 אחוז מהקולות והייתה למפלגה השלישית בגודלה.

עד 2012, אחד החברים הבולטים במפלגה היה פוליטיקאי בשנות העשרים המאוחרות לחייו, צ'ונאד סגדי. הוא היה כוכב עולה במפלגה, סגן היו"ר שלה, ודובר בו נכבדות כמנהיגה העתידי. כמה מיריביו במפלגה רצו לבלום את התקדמותו, ונברו בעברו כדי לחפש איזה כתם. הם גילו שסבתו מצד אמו הייתה יהודייה, ניצולת אושוויץ. כך גם סבו מצד אמו. כמחצית ממשפחת אמו נרצחה בשואה. היריבים החלו להפיץ באינטרנט

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

שמועות על מוצאו. עד מהרה הגיעו הדברים לידיעתו של סגדי, והוא החליט לבדוק את נכונותם. וכך, ביום בהיר אחד ב-2012, גילה סגן יו"ר המפלגה האנטישמית יוביק שהוא יהודי.

הוא למד לדעת שאחרי שחרור אושוויץ החליטו סבו וסבתו, לשעבר יהודים אורתודוקסים, להסיר את זהותם. כשאמו של צ'ונאד סגדי הייתה בת 14 סיפר לה אביה את הסוד, אך הורה לה שלא לגלותו לאיש. עכשיו ידע סגדי את האמת על עצמו. הוא החליט לפרוש מהמפלגה וללמוד על היהדות. הוא הלך לרב מקומי מחב"ד, שלמה כובש, שחשב תחילה שהפוליטיקאי שונא ישראל מתלוצץ. בכל זאת הוא סידר לסגדי מקום בשיעורי יהדות והזמינו ולבית הכנסת. בהתחלה, מספר כיום סגדי, אנשים היו בהלם. התייחסו אליו "כאל מצורע". אבל הוא התעקש. כיום הוא הולך לבית הכנסת, שומר שבת, יודע עברית, נושא את השם דוד. בשנת 2013 הוא גם נימול.

כשהוא סיפר לראשונה על מוצאו היהודי, אחד מחבריו במפלגת יוביק אמר, "הכי טוב יהיה אם נירה בך, כדי שתוכל להיקבר כהונגרי טהור". אחר דחק בו להתנצל בפומבי. הערה זו, הוא אומר, היא שגרמה לו לעזוב את המפלגה. "חשבתי - חכה רגע, אני אמור להתנצל על שמשפחתי נרצחה באושוויץ?". כשהבנה שהוא יהודי החלה לשנות את חייו, הוא החל גם להבין את העולם אחרת. כיום, הוא אומר, פעילותו הפוליטית מתמקדת בהגנה על זכויות אדם לכל אדם. "אני מודע לאחריותי, ואני יודע שאצטרך לתקן זאת בעתיד".

סיפורו של סגדי איננו קוריוז. הוא מביא אותנו היישר אל לב ההווה המשונה והטעונה של קיומנו כישויות מוסריות.

ואדם סמית, שני ענקי רוח מתקופת ההשכלה הסקוטית, סברו שהמוסר מגיע מן הרגש: מהרגשת הזולת. עמנואל קאנט האמין שהוא מגיע מרציונליות. עיקרון מוסרי הוא עיקרון שאנו רוצים להחיל על כולם. לכן, למשל, כשאנו משקרים איננו יכולים להיות מוסריים – שהרי איננו רוצים שישקרו לנו.

בכל ארבע התפיסות הללו יש מן האמת, ובספרות ההלכה והמחשבה היהודית אפשר למצוא להן מקבילות. ברוח אפלטון, חז"ל דיברו על "תינוק שנשבה", אדם שעושה רע משום שלא חונך לדעת מה טוב¹ הרמב"ם, כמו אריסטו, חשב שהמידות הטובות באות מתוך מעשה: ההלכה יוצרת הרגל מעשי והוא נהיה להרגל של הלב. מדרש חז"ל מספר כי בוויכוח בין מלאכי השרת לפני בריאת האדם, מלאכי החסד והצדק צידדו כבריאתו מפני שהאדם מטבעו גומל חסדים ועושה צדקות, כלומר, כדברי יום וסמית, מרגיש את הזולת. והעיקרון של קאנט דומה למה שחז"ל מכנים "סברה": האדם נוהג באופן מוסרי מתוך סברה הגיונית.

אלא שכל התוכנות הללו רק מחדדות את השאלה. אם הידיעה, הרגש וההיגיון מובילים אותנו כולם להיות מוסריים, כיצד זה שבני אדם שונאים, מזיקים והורגים? למתן תשובה מלאה לשאלה זו לא יספיקו כל ימי שנותינו על פני האדמה, אבל התשובה הקצרה פשוטה. אנחנו חיות שבטיות. אנחנו מתארגנים בקבוצות. המוסר הוא סיבה לכך וגם תוצאה מכך. כלפי אנשים שאנחנו מרגישים קשר אליהם אנחנו מסוגלים לאלטרואיזם. אבל כלפי זרים אנחנו חשים פחד, והפחד הזה מסוגל להפוך אותנו למפלצות.

המוסר, כדברי ג'ונתן היידט, מתפר ומעוון². הוא מחבר אותנו לאחרים בחיבור של אלטרואיזם הדדי. אבל הוא גם מעוור

אנושיותנו היא פרי היותנו מסוגלים לרציונליות, להתבוננות פנימה, לשקילת דברים בדעתנו. אנחנו מרגישים אמפתיה וסימפטיה, וזה מתחיל מוקדם. אפילו תינוק בן יומו בוכה בשמעו את בכיו של תינוק אחר. במוחנו יש נוירוני-מראָה המעבירים בנו רתע לא רצוני בראותנו אדם אחר חש כאב. ההומו-ספיינס הוא החיה המוסרית. ובכל זאת, חלק גדול מההיסטוריה האנושית הוא סיפור על אלימות, דיכוי, עוול, שחיתות, תוקפנות ומלחמה. כך היה אצל ברברים ואצל בני תרבות גבוהה כאחד, כמעט באותה מידה.

היוונים הקדומים, אשפי האמנות, האדריכלות, הדרמה, השירה, הפילוסופיה והמדע, השחיתו את הרבע האחרון של המאה החמישית לפני הספירה על המלחמות הפלופונסיות בין אתונה וספרטה. הם לא התאושו מהן אף פעם. זה היה סופו של תור הזהב של יוון.

וינה ופריז של ה"פן דה סייקל", סוף המאה ה-19, היו מרכזי התרבות האירופית. אך הן היו גם מובילות האנטישמיות העולמית: פריז עם פרשת דרייפוס, וינה בדמות ראש העיר האנטישמי שלה קרל לואגר, מקור השראתו של היטלר על פי עדותו של האחרון.

כשאנחנו טובים אנחנו חסרים רק מעט מהיות מלאכים. כשאנחנו רעים אנחנו גרועים מחיות טרף. מה עושה אותנו למוסריים? ומה, למרות הכול, נותן לאנושות את המסוגלות להיות כה בלתי-אנושית?

אפלטון חשב שהמידה הטובה היא הידיעה. אם אנחנו יודעים שדבר הינו רע, לא נעשה אותו. אריסטו חשב שהמידה הטובה היא הרגל, הנלמד בילדות עד שנעשה לטבע. דייוויד יום

אם נשלול מהאחר את אנושיותו, כל כוחות המוסר שבעולם לא יצילונו מן הרוע. הידיעה תושתק, הרגש יורדם וההיגיון יתעוות. הנאצים שכנעו את עצמם (ואחרים) שבהשמדם את היהודים הם עושים שירות מוסרי לגזע הארי.³ מחבלים מתאבדים משוכנעים שהם פועלים למען תפארת כבודו של אלוהים.⁴ יש דבר כזה רוע אלטרואיסטי.

1. ראו תלמוד בבלי, שבת סח ע"ב; משנה תורה, הלכות ממרים ג, ג. דין תינוק שנשבה חל על מצוות שבין אדם למקום, ואפשר להתווכח אם הוא נוגע למצוות שבין אדם לחברו המקובלות גם ככללי מוסר אנושי.
2. Haidt, Jonathan. *The Righteous Mind: Why Good People Are Divided by Politics and Religion*. New York: Pantheon, 2012.
3. ראו Claudia Koonz, *The Nazi Conscience*. Cambridge, MA: Belknap, 2003.
4. ראו See Scott Atran, *Talking to the Enemy: Faith, Brotherhood, and the (un)making of Terrorists*. New York: Ecco, 2010. Eric Hoffer, *The True Believer: Thoughts on the Nature of Mass Movements*. New York: Harper and Row, 1951.

אותנו מראות את אנושיותם של המצויים מחוץ לחיבור הזה. הוא מאחד ומפריד. הוא מפריד מפני שהוא מאחד. המוסר הופך את ה"אני" של האינטרס האישי ל"אנחנו" של הטוב המשותף. אבל עצם המעשה של יצירת "אנחנו" יוצר בו בזמן גם "הם", האנשים שאינם כמונו. אפילו הדתות האוניברסליסטיות ביותר, המיוסדות על עקרונות האהבה והחמלה, ראו לא פעם את המצויים מחוץ לגבולות האמונה כשטנים, ככופרים, כאנטיכריסט, כבני החושך, כמי שלא נושעו. בשם האלוהים הם ביצעו מעשי אכזריות שלשמעם תצילינה האוזניים.

לא הידיעה האפלטונית, לא החוש המוסרי של אדם סמית ולא התבונה הקנטיאנית ריפאו את לב המאפליה שבמהות האנושית. על כן, שני פסוקים מפרשת משפטים זוהרים כשמש המגיחה מאחורי עננים קודרים:

וְגַר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצְנֶנּוּ, כִּי גֵרִים הֵייתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. (שמות כב, כ)

וְגַר לֹא תִלְחָץ, וְאַתֶּם יִדְעֶתֶם אֶת נַפְשׁ הַגֵּר כִּי גֵרִים הֵייתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. (שמות כג, ט)

הפשעים הגדולים ביותר בתולדות האנושות בוצעו נגד הזר, הנכרי, ההוא-שאיננו-כמונו. ההכרה באנושיותו של הזר היא נקודת החולשה ההיסטורית של רוב התרבויות. היוונים ראו את הלא-יוונים כברברים. הגרמנים כינו את היהודים טפילים, כינים, סרטן בגוף האומה. ברואנדה, בני ההוטו קראו לכני הטוטסי "איניינזי", ג'וקים.

חדש!

פרשת דרכים

מחקר מייטטיס

מבט ארכאולוגי וגאוגרפי
בפרשיות השבוע

בעזרת מחקר ארכאולוגי וגאוגרפי מקורי מתמודד הארכאולוג יצחק מייטליס עם שאלות, מברר מושגים ומסביר תופעות נעלמות המופיעות בפרשות השבוע

לרכישה <

מגיד